

Kadınların İşgücüne Katılım Oranı, Ekonomik Büyüme, İşsizlik Oranı ve Kentleşme Oranı Arasındaki Saklı Koentegrasyon İlişkisinin Araştırılması

Fatma ZEREN* & Burcu KILINÇ SAVRUL**

Özet

Kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörleri inceleyen birçok çalışma yapılmaktadır. Bu faktörlerden en önemlilerinin ekonomik büyüme, işsizlik ve kentleşme olduğu varsayılmaktadır. Bu çalışmada Türkiye için kadın istihdam oranı ile ekonomik büyüme, işsizlik ve kentleşme oranı arasındaki ilişki incelenmiştir. Veri mevcudiyeti nedeniyle 1991-2014 yılları arası ele alınmıştır. Ampirik analiz için Granger and Yoon (2002) tarafından ortaya koyulan saklı koentegrasyon yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda, bu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Negatif şoklar için üç koentegrasyon vektör, pozitif şoklar için ise iki koentegrasyon vektör elde edilmiştir. Negatif şoklara gizlenmiş ilave bir koentegrasyon vektör bulgusu ile, uzun dönemli ilişkide asimetrisinin olduğunu göstermektedir. Ampirik bulgulara göre ekonomik büyüme, işsizlik oranı ve kentleşmenin, kadın istihdam oranını etkileyen önemli faktörler olarak ele alınması gerektiğini söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Kadınların İşgücüne Katılım Oranı, Ekonomik Büyüme, İşsizlik Oranı, Saklı Koentegrasyon Yaklaşımı

JEL: J6, O10, C22, C51

Evaluating the Hidden Cointegration Relationships Among Female Labor Force Participation Rate Economic Growth, Unemployment Rate and Urbanization Rate

Abstract

There are many studies analyzing the factors which effects the female labor force participation rate. Among the economic growth and unemployment are assumed as being the most important ones. In this study, we investigated the relationships of female labor force participation rate with economic growth and unemployment rate for Turkey. The time period of 1991-2014 is considered depending on the data availability. The long run relationship between the variables stressed above is examined with Johansen cointegration approach. Since the findings of this cointegration approach support the existence of long run relationship, the presence of a possible

* Doç. Dr. İnönü Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, fatmazeren@gmail.com

** Yrd. Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisat Bölümü, kilinburcu@hotmail.com

hidden cointegration relationship between the positive and negative shocks of is also investigated. To this end, the hidden cointegration test developed by Hatemi-J (2012) is employed and the evidence of this test supported the existence of the cointegration relationship between the positive shocks and negative shocks. As a result, we can conclude that unemployment rate and economic growth should be considered as being the important factors effecting the female labor force participation rate.

Key words: Female Labour Force Participation, Economic Growth, Unemployment Rate, Hidden Cointegration Approach

JEL: J6, O10, C22, C51

1.GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte yeni istihdam alanları oluşurken, bir yandan da küresel işsizlik kavramı ile karşı karşıya kalınmıştır. Ekonomik büyüme ve istihdam, küreselleşmenin etkilediği en belirgin alanlardır. Küreselleşmeyle gelişen teknoloji ile birlikte, yüksek vasıflı işçi gereksinimi artmıştır. Düşük vasıflı işsizlik oranı yükselmiştir. Yeni teknolojilerle bilgi işçilerine olan talep artmıştır. Talep farklılıkları da işçi göçlerine neden olmaktadır.

Kadınların ücretli olarak istihdamı ancak sanayi devrimi ile birlikte gerçek anlamda mümkün olabilmıştır. O tarihten itibaren kadınlar istihdamda giderek artan oranda yer almaya başlamışlardır. Özellikle çalışma saatlerindeki esneklik, batı Avrupa ülkelerinde evli ve çocuklu kadın işgücü katılım oranını arttırmıştır. Ancak diğer yandan gelişen üretim teknikleri ve teknoloji nedeni ile, kadın işçilerin imalat sanayideki işlerini kaybettiklerine dair görüşler de oldukça fazladır. Bu nedenle hizmet sektörünün büyümesiyle özellikle sağlık, sosyal hizmetler ve eğitim sektörü ve turizm sektöründe, kadın çalışanlara yeni iş olanakları ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Kentleşme olgusu, belirli bir zaman aralığında kent olarak kabul edilen yerleşme birimlerinde nüfus artışıyla birlikte görülen ekonomik ve toplumsal yapıdaki değişmeyi belirleyen bir süreçtir. Ancak kentleşmeyi sadece bir nüfus hareketi gibi ele almak yeterli değildir. Kentleşme, bir takım ekonomik, teknolojik, sosyal, siyasal değişimler sonucu ortaya çıkan ve toplumsal yapı ile insanların tutum ve davranışlarını etkileyerek değiştirebilme gücüne sahip olan bir süreçtir.

Çalışmanın ilk kısmında, işsizlik ve ekonomik büyüme ve kentleşme kavramlarından bahsedilmiş ve kadın istihdamından söz edilmiştir. Daha sonra kadının ve kadın istihdamının Türkiye'deki konumu temel veriler ele alınarak açıklanmıştır. Son kısımda kadınların işgücüne katılım oranı, ekonomik büyüme, işsizlik oranı ve kentleşme arasındaki sıklıkla koentegrasyon ilişkisi incelenmiştir. Sonuç olarak da genel bir değerlendirme yapılmış, işsizlik oranı ve ekonomik büyüme değişkenlerinin, kadın istihdam oranını etkileyen önemli faktörler olduğu belirlenmiştir.

Konu ile ilişkili farklı çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin Muratoğlu, Y. (2011), Türkiye örneğinde, büyüme istihdam arasındaki ilişkiyi, 2000-2011 dönemini dikkate alarak incelemiştir. Çalışmada Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır. Çalışma-

da istihdam ve büyüme arasında uzun dönemde ilişkinin olmadığı, kısa dönemde ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Yusuf Akan, İbrahim Arslan, Pelin Karatay, Elena Druica (2008), 2001-2006 dönemini dikkate alarak, Granger Nedensellik Testi'ni uygulamışlardır. Çalışmada ekonomik büyüme ile istihdam arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmuştur.

SodipeOluyomiAyoyinka, OgunrinolaOlurantiIsaiah (2011), 1981-2006 dönemini dikkate alarak, En Küçük Kareler Yöntemi'ni uygulamışlardır. Çalışmada yine ekonomik büyüme ile istihdam arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmuştur.

2. İŞSİZLİK, EKONOMİK BÜYÜME VE KENTLEŞME KAVRAMLARI

İstihdam kullanma, çalıştırma anlamına gelir. Üretim faktörlerinin bir yıllık dönem içindeki çalışması veya çalıştırılmasıdır. Tam istihdam, cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen herkesin iş bulabildiği istihdam düzeyidir. Eksik istihdam ise, bir ekonomide mevcut üretim faktörlerinin sadece bir kısmının üretime katılmasını ifade eder. Eksik istihdam sonucunda ekonomilerde işsizlik sorunu ile karşılaşılacaktır. İşsizlik; çalışma yaşları arasında olan, çalışmaya engel bir özrü bulunmayan ve çalışma arzusuna sahip kişilerin iş bulamaması durumudur. Çalışma iradesi ve iktidarında olup cari ve gerçek ücret üzerinden iş aradığı halde iş bulamayan kimseye ise işsiz denir.

Ekonomik büyüme, mal ve hizmet üretim kapasitesindeki genişlemedir. Reel gayri safi yurt içi hasıladaki (GSYİH) bir önceki döneme göre meydana gelen net artıştır. Büyüme, kişi başına reel hasıladaki artış şeklinde ölçülür. Büyümenin kaynakları, sermaye, emek, teknolojik gelişme ve doğal kaynaklardır.

Kentleşme ise kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasıdır. Temelde bir toplumun sosyo-ekonomik yapısındaki değişimlerden kaynağını alır. Büyük yerleşim yerlerinde ortaya çıkan ve büyük şehirlerin özelliği olan sanayi ve ticaret, kişisel ve toplumsal ilişkilerinin yayılma alanını genişletmektedir. Sanayileşme toplumun materyale dayalı sıradan yaşamında dönüşüm yaratarak işgücü ve kentsel altyapının organizasyonunda büyük bir değişime yol açmıştır. Bunun ilk örnekleri madencilik gibi sektörlerin belirli bölgelerde yüzlerce işçinin çalışmasını gerektirecek büyük ölçekli tesislerin kurulmasını gerektirmesiyle oluşmuştur. İşçiler dışında bu tesislerin işleme için gerekli yardımcı personel ve bu insan topluluğuna bağlı olarak bölgede toplanan hizmet kesimi bu bölgelerin nüfusunun hızlı bir şekilde artmasına yol açmıştır.

3. KADIN İSTİHDAMI

Kadınların işgücüne katılımı hem ekonomik hem de sosyal açıdan kalkınmayı sağlayan önemli etkenlerden biridir. İşgücü piyasasında istihdam edilen ve böylece ekonomik özgürlüklerini ve toplumsal saygınlıklarını elde eden kadınlar, kendileri, aileleri ve toplumları için önemli sosyal kazanımlar sağlamaktadırlar. Kadınların iş-

gücüne katılımı konusunda önlerinde erkeklerden daha fazla engel bulunduğunu düşünen oldukça fazla görüş vardır. Bu nedenle öncelikle kadınların işgücüne katılımı önündeki engellerin tespit edilmesi gerekmektedir. Kadınların işgücüne dahil olması, ülkelerinin ekonomik kalkınmalarını arttırabilmektedir. Kadın istihdamı ve ekonomik büyüme ilişkisi teorisini destekleyen ampirik kanıtlar da mevcuttur. Bu çalışmaların sonucunda kadınların işgücüne katılımı ve ekonomik gelişme arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Kadın erkek ayrımcılığının fazla olduğu ülkelerde bu durumun büyümeye etkisi negatif olarak yansımaktadır .

Türkiye’de kadın istihdamı 1950’lerin ortasından beri düşmektedir. 1950’lerin ikinci yarısında bu oran % 70’lerde iken, 2000’li yıllarda % 20’lere gerilemiştir. Bunun nedeni kırdan kente göç ve özellikle 1990’lı yılların sonundan itibaren hız kazanan neo-liberal tarım politikalarıdır. Kadınlar 1950’lerde ağırlıklı tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilirken, kırdan kente göç ve tarımsal nüfusun düzenli olarak azalması sonucunda, tarımsal faaliyetten kopan kadınların çoğunluğu kentlerde işgücüne dahil olamamıştır. Tarımsal nüfustaki düşüşe rağmen 1980’lerin sonunda hala tarım sektörü, toplam istihdamın yarıya yakınına içermeye devam etmektedir. 1990’ların sonunda hız kazanan neo-liberal politikalar neticesinde, tarımsal faaliyette hayatını kazananların önemli bir kısmı, artık bu faaliyetle geçimlerini sağlayamaz hale gelmiştir. Zorunlu olarak geçimlerini tarım dışı sektörlerde aramaya başlamışlardır. Asıl gerileme tarımdaki yapısal dönüşümün yaşandığı 2000’li yıllarda gerçekleşmiştir. 2008’e gelindiğinde işgücü içinde tarımsal nüfus yüzde 23,7’ye kadar gerilemiştir. Tarımsal nüfustaki bu hızlı düşüş, ağırlıklı tarım sektöründe istihdam edilen ve bu sektörün dışına çıktığında yeniden işgücüne katılmakta zorlanan kadınların kayda değer bir kısmını işgücünün dışına itmiştir .

4.KADININ TÜRKİYE’DEKİ KONUMU

Türkiye nüfusunun (78 milyon 741 bin 53 kişi) %49,8’ini kadın nüfusu(39 milyon 229 bin 862 kişi) ve %50,2’sini erkek nüfusu (39 milyon 511 bin 191 kişi) oluşturmaktadır. Kadınlar daha uzun yaşadığı için bu oranyaşlı (65 ve daha yukarı yaş) nüfusta değişmektedir. Yaşlı nüfus grubunun %43,8’ini erkek, %56,2’sini kadın nüfusudur. Kadınlarda doğuştan beklenen yaşam süresi 80,7 yıldır. Genel oran 78 yıl, erkeklerde 75,3 yıldır. Doğuştan beklenen yaşam süresi farkı 5,4 yıldır. Türkiye’de kadınlarda doğuştan beklenen yaşam süresinin en yüksek olduğu il, 85,7 yıl ile Tunceli’dir. Erkeklerde 77,7 yıl ile Muğla’dır. Doğuştan beklenen yaşam süresinin en düşük olduğu il ise kadınlarda 77,5 yıl ile Ağrı, erkeklerde 72,3 yıl ile Kilis’dir .

Türkiye’de toplumun bazı kesimlerinde kadın erkeğe kıyasla hala ikinci sınıf insan olarak nitelendirilmektedir. Bu sorun ülkenin az gelişmiş yörelerinde daha fazladır. Toplumun gelişmişlik düzeyine göre sağlık sorunlarının niteliği ve yoğunluğu farklılaşmaktadır. Kadınların sağlıklarını etkileyen pek çok faktör vardır. Bunların başında yoksulluk ve eğitim düzeyinin düşüklüğü gelmektedir .

Türkiye’de her dört kadından biri obezdir. 2012 yılında Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaştaki bireylerin %17,2’si obez iken, 2014 yılında bu oran %19,9’a yükselmiştir. Kadınların 2012 yılında %20,9’u obez iken, 2014 yılında bu oran %24,5’e yükselmiştir. Obez kategorisinde yer alan erkek nüfus oranı, 2012 yılında %13,7 iken, 2014 yılında %15,3’e yükselmiştir. Ülkede okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranı erkeklerden 5 kat fazladır. Türkiye’de 2014 yılında 25 ve daha yukarı yaşta olan ve okuma yazma bilmeyen toplam nüfus oranı %5,6 iken, bu oran erkeklerde %1,8, kadınlarda %9,2’dir. Lise ve dengi okul mezunu olan 25 ve daha yukarı yaşta kilerin toplam nüfus içindeki oranı %19,1 iken, bu oran erkeklerde %23,2, kadınlarda %15’dir. Yükseköğretim veya fakülte mezunu olan toplam nüfus oranı %13,9 olup, bu oran erkeklerde %16,2, kadınlarda ise %11,7’dir. Kadınlarda ilk evlenme yaşı 23,9’dur. Resmi olarak ilk evliliğini 2015 yılında yapmış olan kadınların ortalama evlenme yaşı 23,9 iken, bu yaş erkeklerde 27’dir. İlk evlenme yaşının en yüksek olduğu il, erkeklerde (29,4) ve kadınlarda (26,6) Tunceli’dir. İlk evlenme yaşının en düşük olduğu il erkeklerde Afyonkarahisar (25,1), kadınlarda Ağrı’dır (21,2). Ortalama boşanma yaşının en yüksek olduğu il erkeklerde (43,3) ve kadınlarda (38,8) Yalova’dır. En düşük olduğu il ise erkeklerde Hakkari (34,1), kadınlarda Ardahan’dır (29,2) .

Kadının yerel ve genel yönetimde siyasal katılımı düşüktür. Ancak siyasette kadın katılımı, kadın sorunlarının çözümü için oldukça gereklidir. Kadınların siyasette eksik temsilinin giderilmesi için siyasal ve kamusal alanda kadınların sayısını artırmak gereklidir .

Türkiye’de de kadınlar siyasi alanda erkeklere göre daha az yer almaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki kadın milletvekili oranı 1935 yılında %4,5 iken, 80 yıl sonra bu oran %14,7’ye yükselmiştir. Avrupa’da 2014 yılında kadın milletvekili oranının en yüksek olduğu ülkeler; %45 ile İsveç ve %42,5 ile Finlandiya olmuştur. Türkiye’de bakan sayısı 2015 yılında 27 kişi olup, bunların sadece %7,4’ü kadındır. 2013 yılında Avrupa’da kadın bakan oranının en yüksek olduğu ülkeler ise; %54,2 ile İsveç ve %50 ile Norveç olmuştur. Türkiye’de belediye başkanı kadın oranı 2009 yılında %0,9 iken, 2014 yılında %2,9’dur. Belediye meclisi üyesi kadın oranı ise 2009 yılında %4,2 iken bu oran 2014 yılında %10,7’ye yükselmiştir .

Türkiye’de kadının işgücü piyasasına girmesi, emek piyasasında yaşanan gelişmeler ya da ekonomi kaynaklı faktörler deneği, bir zorunluluk sonucu olmuştur. Kadınların işgücüne katılımı 1915 Balkan Savaşı sırasında erkeklerin çoğunun orduya katılması sonucu, azalan işgücünü takviye etmek mecburiyetiyle başlamıştır. Kadın istihdamı I. Dünya, II. Dünya Savaşları sırasında artmıştır. Savaş sonrasında erkeklerin terhis olmasıyla birlikte kadınların büyük kısmı geleneksel ev işlerine geri dönmüşlerdir. Türkiye’de kadının gerçek anlamda tarım dışı işgücüne katılması 1950’lerden sonra, kırdan kente yönelik göçün yarattığı hızlı kentleşme sonucu gerçekleşmiştir. Kırsal alandan ayrılıp kente göç etme, aile yapısında ve aile içi ilişkilerde bir takım değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu durum kadının toplumsal konumunu ve çalışma yaşamındaki yerini etkilemiştir. Kadın eğitilmeye, kendi konumunun farkına varmaya, hizmet sektörü ve diğer sektörlerde çalışmaya başlamıştır. Ancak toplumsal yaşamda yer alan geleneksel düşünceler, kadının ev yaşamının dışı

şında çalışmaya başlamasına sınırlandırmalar getirmiştir. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarına bakıldığında, oranların düşük olduğu gözlenmektedir. 1990 yılında % 34 civarında olan kadınların işgücüne katılım oranı, 2004 yılında ise % 25,4’e düşmüştür. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarındaki düşüş eğiliminin nedenleri; genç nüfusun öğrenimde geçirdiği sürenin son zamanlarda uzamış olması, işgücünün yapısında görülen, tarımsal etkinliklerden tarım dışı etkinliklere kaymadır. Kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın, kente göç ile birlikte eğitimsiz ve deneyimsiz olmaları nedeniyle işgücü piyasasına hemen katılamamaktadır. Ancak yine de ülkede yaşanan ekonomik zorluklar, kadının işgücü piyasasında yer alma gerekliliğini giderek arttırmaktadır .

Tablo 1: Cinsiyete göre seçilmiş göstergeler, 2014

Seçilmiş Göstergeler	Erkek(%)	Kadın(%)
Okur-Yazar Olmayan Nüfus Oranı (25+ yaş)	1,8	9,2
Yüksekokul veya Fakülteden Mezun Nüfus Oranı (25+ yaş)	16,2	11,7
İstihdam Oranı (15+ yaş)	64,8	26,7
İşgücüne Katılım Oranı (15+ yaş)	71,3	30,3
Genç İşsizlik Oranı (15-24 yaş)	16,6	20,4

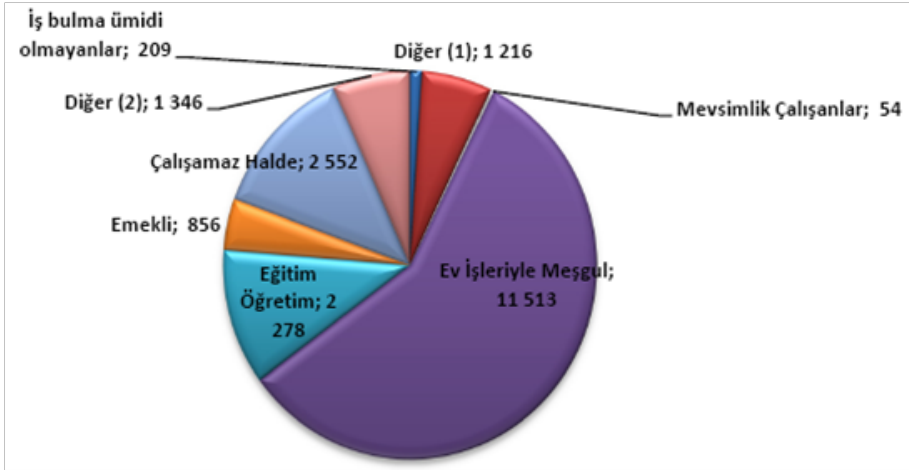
Kaynak: (TÜİK, a.g.e. s.1).

Kadınların istihdam oranı erkeklerin istihdam oranının yarısı kadardır. Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus içerisinde istihdam oranı 2014 yılında %45,5’dir. Bu oran erkeklerde %64,8, kadınlarda ise %26,7’dir.

Eğitilmiş kadınların işgücüne katılım oranı daha yüksektir. İşgücüne katılım oranı kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe, daha fazla artmıştır. Okur-yazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %16, lise altı eğitilmiş kadınların işgücüne katılım oranı %25,8, lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %31,9, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %39,8’dir. Yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı ise %71,3’dür .

Türkiye’deki sosyokültürel faktörler ve toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadınlar, ev işlerinde çocuk bakımından sorumlu görülmektedir. Kadının ev içi sorumlulukları işgücü piyasasına çıkmasını, iş aramasını engellemektedir. Kadınların ev dışında gelir getirici işler yapması, erkeğin aileyi geçindiren aile reisi konumuna ve aile içindeki egemenliğine karşı bir tehdit olarak algılanmaktadır. Ayrıca ücretlerinin azlığı, çalışmayı kadınlar açısından cazip olmaktan çıkarmaktadır .

Grafik1: İşgücüne Dahil Olmayanların Nedene Göre Dağılımı, Kadınlar (Temmuz 2014-Bin Kişi)

Kaynak: (TİSK, a.g.e.3).

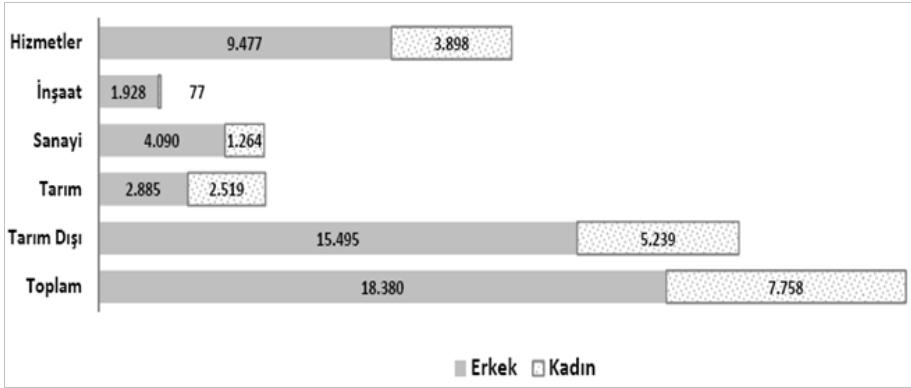
(1) Diğer: İş Aramayan Ancak Çalışmaya Hazır Kişiler (Ümitsizler Hariç)

2014'de işgücüne dahil olmayan toplam 28 milyon 68 bin kişinin, 20 milyon 23 bin kadını, 8 milyon 45 bin erkekler oluşturmuştur. Bu kişilerin %8,5'ini iş aramayıp, çalışmaya hazırolanlar (ümitsizler %2; diğerleri %6,5), %0,3'ünü mevsimlik çalışanlar, %41'ini evkadınları, %16,1'ini eğitimdekiler, %13,6'sını emekliler, %14,2'sini çalışamaz haldeolanlar ve %6,3'ünü TÜİK'in içeriğini açıklamadığı diğerleri meydana getirmiştir .

İşgücü piyasalarında kadınların işe alınmaları, terfi ettirilmeleri ve ücretlendirilmeleri erkek işçilerden farklı olarak verimlilik dışındaki faktörlerden etkilenebilmektedir. İşgücü piyasalarında kadınların erkek işçilerden farklı değerlendirilmesi, kadınların işgücü piyasalarında ayrımcılık ile karşı karşıya kalmalarına sebep olmaktadır .

Türkiye'de de kadınlar eğitim düzeylerine göre erkeklerden daha düşük ücret alabilmektedir. 2014 yılında yüksek öğretim mezunu düzeyinde bir kadın çalışanın, yıllık ortalama iş geliri, aynı eğitim düzeyinde bir erkek çalışanın yıllık ortalama iş gelirinden %1,3 oranında düşük gerçekleşmiştir. Bu farkın en fazla olduğu eğitim düzeyi, %1,8'lik oran ile lise altıdır .

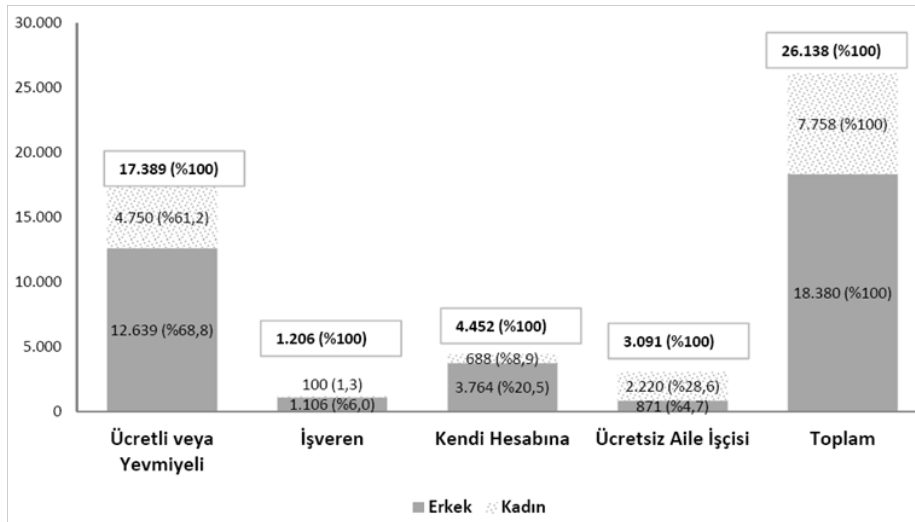
Grafik2: Sektörlere ve Cinsiyete Göre İstihdam (Ekim 2014- Bin Kişi)

Kaynak:(TİSK, a.g.e. s.7).

Hizmetler sektörü kadın istihdamının yarısını oluşturmaktadır. Tarım sektörü ise kadın istihdamının üçte birini yaratmaktadır.

Grafik 3: İstihdamın İşteki Duruma ve Cinsiyete Göre Dağılımı, (Ekim 2014-Bin Kişi, %)

Kaynak: (TİSK, a.g.e. s.8).

Ekim 2014 döneminde toplam istihdamın %66,5'i, erkek istihdamının %68,8'i ve kadın istihdamının %61,2'si ücretli veya yevmiyelidir. Kadın istihdamı içinde en büyük ikinci payı %28,6 ile ücretsiz aile işçisi kadınlar almaktadır. Buna karşılık kendi hesabına veya işveren olarak çalışan kadınların payı toplam olarak sadece %10,2'dir. 2 milyon 220 bin kadın ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır .

Tablo 2: Sigortalı Ücretli Kadın Çalışan Sayısı En Fazla Artan 10 Sektör (Kasım; 2014 - 2015)

Sektör	Yıllık Değişim	Aylık Değişim
Bina ve Çevre Düzenleme Faaliyetleri	89.772	39.201
Eğitim	86.107	26.838
Perakende Ticareti	23.171	-8.450
Ormanlık ve Tomrukçuluk	22.511	3.638
Yiyecek ve İçecek Hizmeti Faaliyetleri	19.619	744
Toptan Ticaret	15.192	699
İnsan Sağlığı Hizmetleri	14.108	429
Büro Yönetimi, Büro Desteği Faaliyetleri	9.008	543
Gıda Ürünleri İmalatı	8.704	-3.448
Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik	8.116	1.868
Tüm Sektörler (Kadın)	383.213	42.611

Kaynak:TEPAV, İstihdam İzleme Bülteni, Sayı:47, 2016, s.7.

Kasım 2015’de sigortalı ücretli kadın istihdamı Kasım 2014’e göre 383 bin (yüzde 11,1), Ekim 2015’e göre ise 43 bin artmıştır. Bu alanda 90 bin artışla (yüzde 45,4) bina ve çevre düzenleme faaliyetleri en çok artış yaşanan sektör olmuştur. Bu sektörü 86 bin artışla eğitim, 23 bin artışla perakende ticareti ve 22 bin artış ile ormanlık ve tomrukçuluk faaliyetleri takip etmiştir. Oransal artışlara bakıldığında ormanlık ve tomrukçuluk sektörü yüzde 549 artışla en hızlı artış yaşanan sektör olmuştur .

Küreselleşmenin işgücü piyasasına etkisi, öncelikle üretim sistemine esneklik olarak yansımıştır. Bu durum kadın işgücü arzında, işgücüne katılım oranında değişiklikler meydana getirmiştir.Kadınların tarım ve hane içi üretimden ücretli ekonomiye geçişleri, istihdama katılım oranını arttıran bir etki olmuştur .

Tablo 3: İmalat Sanayide Sigortalı Ücretli Kadın Çalışan Sayısı En Fazla Artan 10 Sektör (Kasım; 2014-2015)

Sektör	Yıllık Değişim	Aylık Değişim
Gıda Ürünleri İmalatı	10.400	-755
Kauçuk ve Plastik Ürünler İmalatı	3.992	627
Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İmalatı	3.938	460
Fabrikasyon Metal Ürünleri	3.307	375
Makine ve Ekipman İmalatı	2.633	55
Elektrikli Teçhizat İmalatı	2.575	17
Makine ve Ekipman Kurulumu ve Onarımı	2.196	247
Metalik Olmayan Ürünler İmalatı	1.848	-138
Mobilya İmalatı	1.564	166
Diğer İmalatlar	1.495	336
İmalat Sanayi (Kadın)	22.252	1.263

Kaynak:(TEPAV, a.g.e. s.8).

Kasım 2015’de imalat sanayiye istihdam edilen sigortalı ücretli kadın sayısında Kasım 2014’e göre 24 sektörün 18’inde artış, 6’sında azalış yaşanmıştır. 24 sektörün toplamında Kasım 2014’e göre 22 bin (yüzde 2,7), Ekim 2015’e göre ise bin artış görülmüştür. Kadın istihdamının en fazla arttığı imalat sanayi sektörü 10 bin artışla gıda ürünleri imalatı sektörü olmuştur. Bu sektörü kauçuk ve plastik ürünler imalatı, motorlu kara taşıtı ve römork imalatı ve fabrikasyon metal ürünleri takip etmiştir. Oransal değişime bakıldığında ise % 18’lik artışla motorlu kara taşıtı ve römork imalatı sektörü Kasım 2014’e göre en hızlı artan sektör olmuştur .

Tablo 4: Sigortalı Ücretli Kadın Çalışan Sayısı En Fazla Artan 15 İl (Kasım; 2015-2014)

İller	Yıllık Değişim	Aylık Değişim
Ankara	61.218	8.364
İstanbul	52.562	346
Bursa	25.428	-311
İzmir	15.931	-605
Kocaeli	13.480	2.300
Antalya	10.001	-19.666
Konya	8.264	313
Mersin	8.068	2.265
Adana	7.629	2.952
Muğla	6.401	-7.385
Manisa	6.302	-445
Balıkesir	6.183	69
Aydın	5.808	-812
Sakarya	5.779	1.149
Samsun	5.432	2.465
Tüm İller	382.434	42.611

Kaynak:(TEPAV, a.g.e. s.9).

Kasım 2015’de sigortalı ücretli kadın istihdamında Kasım 2014’e göre 81 ilin toplamında 382 bin istihdam artışı yaşanmıştır. Artış yaşanan illerin başında ise 61 binlik istihdam artışıyla Ankara gelmektedir. Ankara’yı; 53 bin istihdam artışı ile İstanbul, 25 bin artış ile Bursa takip etmiştir. Oransal artışlara bakıldığında en hızlı artış yüzde 93,3 ile Bayburt’da yaşanmıştır. Bayburt’u; Hakkari, Tunceli, Kilis ve Bitlis illeri takip etmiştir .

5. İŞSİZLİK ORANI, EKONOMİK BÜYÜME ve KENTLEŞME ORANININ KADIN İSTİHDAMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ ÜZERİNE BİR EKONOMETRİK MODEL

İktisadi kurama göre aralarında ilişki bulunan değişkenler, regresyon analizi, koentegrasyon ilişkisi (yada uzun dönem denklemi), vektör otoregresif modeller (VAR) gibi yöntemlerle sayısal olarak ifade edilirler. Regresyon analizi veya VAR yaklaşımı için değişkenlerin durağan olma koşulu bulunmaktadır. Durağan olmayan değişkenlerin farkları ile modelleme yapmak ise uzun dönem bilgisini ortadan kaldırmaktadır ve bu tür değişkenler ile elde edilen öngörülerin sapmalı olduğu varsayılmaktadır.

Koentegrasyon ilişkisi için durağan olmayan serilerin yalnızca doğrusal birleşimlerinin durağan olma koşulu bulunmaktadır. Bu değişkenlerin herbirini etkileyen kalıcı şoklara rağmen, uzun dönemde ilişkili olacağı anlamına gelmektedir. Uzun dönemli ilişkinin varlığını araştırmak amacıyla literatürde yaygın olarak kullanılan iki yöntem bulunmaktadır: Engle-Granger ve Johansen yaklaşımı. Engle-Granger yaklaşımı yalnızca bir koentegre vektör hakkında bilgi verirken, Johansen yaklaşımı ise birden fazla koentegrasyon bilgisi verebilmektedir.

Granger ve Yoon (2000) tarafından ise saklı koentegrasyon kavramı geliştirilmiştir. Bazı durumlarda değişkenlerin kendileri arasında uzun dönemli ilişki bulunmaz iken, pozitif ya/yada negatif değişimleri arasında gizlenmiş bir uzun dönemli ilişki bulunabilmektedir. Bazı durumlarda ise değişkenlerin pozitif değişimine ait uzun dönem bilgisine negatif değişime ait uzun dönem bilgisinden farklı olabilmektedir (Hatemi-J, 2012). Bahsi geçen bu durum ise Hatemi-J (2012) tarafından ortaya koyulan asimetrik nedensellik kavramının, koentegrasyon ilişkisine uyarlanmış bir versiyonudur.

Değişkenlerin pozitif ve negatif değişimleri açıklayabilmek amacıyla rassal yürüyüş sürecine sahip aşağıdaki gibi tanımlanan seriler kullanılmaktadır.

$$X_t = X_{t-1} + \varepsilon_t = X_0 + \sum_{i=1}^t \varepsilon_i \quad (1)$$

$$Y_t = Y_{t-1} + \eta_t = Y_0 + \sum_{i=1}^t \eta_i \quad (2)$$

(1) ve (2) nolu ifadelerdeki $t = 1, 2, \dots, T'$ dir. X_0 ve Y_0 , serilerin başlangıç değerleridir. $\varepsilon \sim N(0, \sigma_\varepsilon^2)$ ve $\eta \sim N(0, \sigma_\eta^2)$ dir. ε_t 'ye ait pozitif ve negatif bileşenler şöyle tanımlanmıştır (Granger ve Yoon, 2002).

$$\varepsilon_t^+ = \max(\varepsilon_t, d), \quad \varepsilon_t^- = \min(\varepsilon_t, d) \quad (3)$$

(3) ifadesindeki d , eşik değerdir ve $\varepsilon_i = \varepsilon_i^+ + \varepsilon_i^- + d$ olduğu varsayılmıştır. Ayrıca η_i için de pozitif ve negatif bileşenler şöyledir.

$$\eta_i^+ = \max(\eta_i, d), \quad \eta_i^- = \min(\eta_i, d), \quad (4)$$

$\eta_i = \eta_i^+ + \eta_i^- + d'$ dir. $d = 0$ olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Pozitif ve negatif bileşenler aracılığı ile (1) ve (2)'deki denklemler aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

$$\begin{aligned} X_t &= X_{t-1} + \varepsilon_t = X_0 + \sum_{i=1}^t \varepsilon_i^+ + \sum_{i=1}^t \varepsilon_i^- \\ Y_t &= Y_{t-1} + \eta_t = Y_0 + \sum_{i=1}^t \eta_i^+ + \sum_{i=1}^t \eta_i^- \end{aligned} \quad (5)$$

X ve Y serileri için pozitif ve negatif değişimler ise şöyle tanımlanmıştır.

$$X_t^+ = \sum_i \varepsilon_i^+, \quad X_t^- = \sum_i \varepsilon_i^-, \quad Y_t^+ = \sum_i \eta_i^+ \quad \text{ve} \quad Y_t^- = \sum_i \eta_i^- \quad \text{ve (6)}$$

Seriler bu değişimlerin ve başlangıç değerinin bir fonksiyonu olarak aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

$$X_t = X_0 + X_t^+ + X_t^- \quad \text{ve} \quad Y_t = Y_0 + Y_t^+ + Y_t^- \quad (7)$$

Ayrıca $\Delta X_t^+ = \varepsilon_t^+$, $\Delta X_t^- = \varepsilon_t^-$, $\Delta Y_t^+ = \eta_t^+$ ve $\Delta Y_t^- = \eta_t^-$ 'dir.

Bu çalışmanın amacı kadın istihdam oranı ile ekonomik büyüme, işsizlik ve kentleşme oranı arasındaki uzun dönemli ilişkiyi ortaya koymaktır. Johansen yaklaşımı ile uzun dönemli ilişki araştırılacaktır. Daha sonra değişkenlerin pozitif ve negatif değişimleri için uzun dönemli ilişki incelenecektir. Elde edilen bulgular karşılaştırılacaktır.

5.1. Veri ve Ampirik Bulgular

Bu çalışmada Kadınların istihdam oranı(KİÖ) ile ekonomik büyüme(EB), işsizlik oranı (İŞS) ve kentleşme arasındaki(KO) uzun dönemli ilişki Türkiye için araştırılmıştır. Kadınların istihdam oranı için toplam işgücü içindeki oranı [Laborforce, female (% of total laborforce)], ekonomik büyüme göstergesi için logaritmik 2005 sabit fiyatlarla kişi başına gayri safi yurt içi hasıla [GDP percapita (constant 2005 US\$)], kentleşme göstergesi olarak ise kent nüfusunun yıllık büyüme oranı [Urban population growth (annual %)] alınmıştır. Verinin varlığına bağlı olarak 1991-2014 yıllar aralığı tercih edilmiştir. Veriler Dünya Bankasından elde edilmiştir.

İkiden fazla değişken olduğunda değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki Johansen(1990) yaklaşımı ile araştırılmaktadır. Bazı durumlarda uzun dönemli ilişki saklı ya/yada asimetrik olabilmektedir. Uzun dönemli ilişkiyi araştırabilmek için, ön koşul değişkenlerin durağan olmamasıdır. Bu amaçla değişkenlerin öncelikle dura-

ğanlığı Ng-Perrontesti ile araştırılmıştır. Ng-Perrontest sonuçları Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5: Değişkenlere Ait Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	MZ_a	MZ_t	MSB	MPT
KİO	-5.812	-1.671	0.287	4.310
$\Delta KİO$	-10.751	-2.318	0.215	2.279
EB	0.945	0.663	0.702	37.132
ΔEB	-10.857	-2.327	0.214	2.265
İŞS	-4.182	-1.444	0.345	5.859
$\Delta İŞS$	-10.829	-2.321	0.214	2.281
KO	-0.587	-0.267	0.455	15.222
ΔKO	-6.336	-1.741	0.274	3.986
% 1	-13.800	-2.580	0.174	1.780
% 5	-8.100	-1.980	0.233	3.170
% 10	-5.700	-1.620	0.275	4.450

MZaveMZt testlerinde sıfır hipotezinde değişkenlerin birim köklü olduğu, alternatif hipotez altında ise değişkenlerin durağan olduğu varsayılmaktadır. MSB ve MPT testlerinde ise sıfır hipotez altında değişkenlerin durağan olduğu, alternatif hipotez altında ise değişkenlerin birim köklü olduğu varsayılmaktadır. Test istatistik değerleri, tablonun altındaki karşı gelen kritik değerlerle karşılaştırıldığında, değişkenlerin tümünün I(1) olduğu görülmektedir. Şu halde değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin varlığı araştırılabilir. Uzun dönem ilişkisine yönelik bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: JohansenKoentegrasyon Test Sonuçları

r	İz İstatistiği	r	Max-Özdeğer İstatistiği
$r = 0 / r = 1$	162.43 (0.000)	$r = 0 / r \geq 1$	94.45 (0.000)
$r = 1 / r = 2$	67.97 (0.000)	$r \leq 1 / r \geq 2$	43.34 (0.000)
$r = 2 / r = 3$	24.62 (0.100)	$r \leq 2 / r \geq 3$	16.26 (0.134)

Tablo 6'daki sonuçlara göre değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. İki koentegre vektör olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmada kullanılan değişken sayısı dört olduğundan, en fazla üç koentegre vektörü elde edilir. Bu nedenle değişkenlerin pozitif ve negatif değişimleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi de incelemek gerekebilir. Çünkü bu değişimler arasında gizlenmiş bir koentegre ilişkisi olabilir. Pozitif ve negatif şoklar için birim kök test sonuçları ise şöyledir.

Tablo 7: Pozitif ve Negatif Şoklara Ait Birim Kök Test Sonuçları

Negatif Şoklar	MZ _a	MZ _t	MSB	MPT	Pozitif Şoklar	MZ _a	MZ _t	MSB	MPT
KİO⁻	-5.243	-1.449	0.276	16.681	KİO⁺	0.152	0.082	0.541	21.679
ΔKİO⁻	-17.798	-2.963	0.151	4.709	ΔKİO⁺	-10.367	-2.263	0.218	2.411
EB⁻	0.059	0.040	0.693	30.629	EB⁺	0.206	0.118	0.574	23.775
ΔEB⁻	-10.080	-2.238	0.222	2.453	ΔEB⁺	-10.236	-2.224	0.217	2.537
İŞS⁻	-2.415	-0.750	0.310	8.303	İŞS⁺	0.735	0.617	0.839	48.218
ΔİŞS⁻	-8.851	-2.091	0.236	2.814	ΔİŞS⁺	-10.312	-2.270	0.220	2.375
KO⁻	1.630	1.428	0.875	61.028	KO⁺	-1.809	-0.667	0.368	10.067
ΔKO⁻	-10.486	-2.284	0.217	2.356	ΔKO⁺	-9.458	-2.170	0.229	2.606
%1	-23.800	-3.420	0.143	4.030	%1	-13.800	-2.580	0.174	1.780
%5	-17.300	-2.910	0.168	5.480	%5	-8.100	-1.980	0.233	3.170
%10	-14.200	-2.620	0.185	6.670	%10	-5.700	-1.620	0.275	4.450

Tablo 7'deki sonuçlara göre değişkenlerin pozitif ve negatif değişimlere ait verilerin birinci farkların alınması ile durağanlaştığı görülmektedir ve böylece I(1) oldukları açıkça görülmektedir. Böylece bu değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki araştırılabilir. Pozitif şoklar arasındaki ilişki ile negatif şoklar arasındaki ilişki ayrı ayrı incelenmiştir. Pozitif şoklar r^+ ile negatif şoklar arasındaki ilişki ise r^- şeklinde gösterilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Negatif ve Pozitif Şoklar İçin Koentegrasyon İlişkisi

r^+	İz İstatistiği	r^+	Max-Özdeğer İstatistiği
$r = 0 / r = 1$	101.030 (0.000)	$r = 0 / r \geq 1$	48.289 (0.000)
$r = 1 / r = 2$	52.74 (0.000)	$r \leq 1 / r \geq 2$	37.502 (0.000)
$r = 2 / r = 3$	15.23 (0.554)	$r \leq 2 / r \geq 3$	8.930 (0.731)
r^-	İz İstatistiği	r^-	Max-Özdeğer İstatistiği
$r = 0 / r = 1$	113.679 (0.000)	$r = 0 / r = 1$	54.944 (0.000)
$r = 1 / r = 2$	58.734 (0.000)	$r = 1 / r = 2$	39.521 (0.000)
$r = 2 / r = 3$	19.213 (0.038)	$r = 2 / r = 3$	16.353 (0.064)

Tablo 8’de elde edilen bulgulara göre, pozitif şoklar için iki koentegre vektör elde edilmiştir, negatif şoklar için ise % 5 e göre 2 ve % 10 ‘a göre ise üç koentegre vektör elde edilmiştir. Değişkenlerin düzeylerine göre bu sonuçlar kıyaslandığında, negatif şoklar içinde gizlenmiş bir koentegre vektör daha olduğu görülmüştür. Şoklar sonucunda elde edilen bilginin farklılığı ayrıca asimetric koentegrasyon olarak da ifade edilebilir. Bu bulgular sonucunda kadın istihdam oranı ile ekonomik büyüme, işsizlik ve kentleşme oranı arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu söylenebilir.

6. SONUÇ

Kadınların istihdam düzeyi ile işsizlik oranı, kentleşme oranı ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişki 1991-2014 tarih aralığı için araştırılmıştır. Ampirik analiz amacıyla Granger and Yoon (2002) tarafından ortaya koyulan saklı koentegrasyon yaklaşımı kullanılmıştır. Ampirik analiz sonucunda değişkenlerin kendileri arasında iki koentegre vektör bulgusuna ulaşılmıştır. Pozitif değişimleri arasında iki koentegre vektör ve negatif değişimleri arasında ise üç koentegre vektör bulgusuna ulaşılmıştır. Pozitif ve negatif değişimler için koentegre vektör sayısının farklılığı ile asimetric bir uzun dönemli ilişki olduğu söylenebilir.

Gelişmiş ekonomilerde büyüme ve kentleşme oranlarının yüksekliği kadınların işgücüne katılım oranını olumlu etkilerken, yani yükseltirken; az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranlarının düşüklüğü ve dolayısı ile kentleşme oranlarının yetersizliği kadınların işgücüne katılım oranını olumsuz etkilemektedir. İstihdam artışı en çok hizmet sektörü ve kayıtlı sektörde gerçekleşmektedir. Büyüme sonucu yaratılan istihdam, erkek istihdamını ve ayrıca kadın istihdamını da olumlu etkilemektedir.

Az gelişmiş ekonomilerde daha fazla olmakla beraber gelişmekte olan ekonomilerde kadınların işgücüne dahil olmasının önünde bazı engeller bulunmaktadır. Bunlar düşük ücret, sosyal güvenlikten yoksun olma, düşük eğitim, toplumsal cinsiyet anlayışı, ataerkil zihniyet, ev ve aile sorumlulukları gibi ekonomik ve sosyal sebeplerle olabilmektedir. Kayıtdışılık da kadının çalışma hayatına katılmasını engellemektedir. Çalışma hayatında kadınlar erkeklere göre daha fazla kayıt dışı çalışmaktadırlar. Çünkü kadınlar çoğunlukla kayıt dışının fazla olduğu tekstil, konfeksiyon, gıda ve hizmet vb. emek yoğun sektörlerde istihdam alanı bulabilmektedir. Kadın işgücü, eğitim ve büyüme üzerine yapılan analizlerin sonuçları, eğitimin kadın işgücünün verimlilik artışına olan katkısının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Yüksek düzeyde eğitilmiş kadın işgücü; işgücüne katılım oranlarını ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi, kalkınmayı olumlu etkilemektedir.

KAYNAKÇA

- Akan Y., Arslan İ., Karatay P., Druca E. (2008), "Effects Economic Growth Creates on Employment in the Knowledge Society Process (1980-2007)", BULETINUL Universităţii Petrol-Gaze din Ploieşti, p:23-30, Vol. LX, 3:23-30.
- Aktaş Mavili Aliye, (20007), "Türkiye'de Kadın Sağlığını Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler ve Yoksulluk", Aile ve Toplum, Yıl: 9 Cilt: 3 Sayı: 12, Nisan-Mayıs-Haziran.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, (2009), Kentleşme Şurası 2009, Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu 7, Ankara.
- Berber Metin, Burçin Yılmaz Eser, (2008), "Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz", İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:10 Sayı:2, Nisan.
- Çağlar Nedret, (2011), "Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, C.3, S.4. s.56-79.
- Granger, Clive W. J and Yoon, Gawn, (2002), "Hidden cointegration", Department of Economics Working Paper, University of California, San Diego, CA.
- Hatemi-J, Abdunasser and Irandoust, Manuchehr, (2012), "Asymmetric interaction between government spending and terms of trade volatility", Journal of Economic Studies Vol. 39, No. 3, pp.368-378.
- Keleş, Ruşen (2002) Kentleşme Politikası, İmge Yayınları, Ankara.
- Kılıç Dilek, Selcen Öztürk, (2014), "Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama", Anne İdaresi Dergisi, Cilt 47, Sayı 1, Mart, s.107-130.
- Muratoğlu, Y. (2016), "Büyüme İstihdam Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", International Conference On Eurasian Economies, 2011, <http://www.econ.info/papers/335.pdf>, s:167-173
- Opie, J., (2006), Urbanization, Environmental Literacy Council, Washington.
- Önder Nurcan, (2013), "Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü", ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz-Eylül 2013, ss.35-61.
- Özkan Gökçen Sayar, Bülent Özkan, (2010), "Kadın Çalışanlara Yönelik Ücret Ayrımcılığı ve Kadın Ücretlerinin Belirleyicilerine Yönelik Bir Araştırma", Çalışma ve Toplum, 2010/1.
- Seyidoğlu, Halil, (1999), Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, İkinci Baskı, Güzem Can Yayınları, No:16, İstanbul.
- Sodipe, O. A., Ogunrinola, O.I. (2011), "Employment and Economic Growth Nexus in Nigeria", International Journal of Business and Social Science Vol. 2 No. 11, Special Issue:232-239.
- Toksöz Gülay, (2007), Türkiye'de Kadın İstihdamının Durumu, Uluslararası Çalışma Ofisi Yayınları, Ankara.
- Pekin, Tevfik, (2007), Makro Ekonomi, İkinci Baskı, Zeus Kitapevi, İzmir.
- Parasız, İlker, (1997), Modern Büyüme Teorileri, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- TÜİK, (2016), Haber Bülteni, Ankara.
- TİSK, (2015), İşgücü Piyasası Bülteni, Ocak, Sayı: 31.
- TEPAV, (2016), İstihdam İzleme Bülteni, Sayı:47.
- Yüceşahin M. Murat, E. Murat Özgür, (2008), "Türkiye Kentlerinin Kentleşme Düzeylerinin Demografik, Ekonomik ve Sosyal Değişkenlerle Belirlenmesi", Coğrafi Bilimler Dergisi, 6 (2), 115-139.
- http://www.sosyal-is.org.tr/yayinlar/kadin_emegi_ve_istihdami.pdf